

V českém jazykovém prostředí vzniklo v posledních dekádách několik podnětných publikací zaměřujících se na téma překladu a překládání, a to jak z vědeckého, tak z populárně-naučného pohledu. K prvním typu se řadí monografie Jitky Zehnalové *Aspekty literárního překladu: Mediační úloha překladatele*, kterou vydala roku 2020 Univerzita Palackého v Olomouci. Ačkoli je titul knihy formulován poměrně obecně a otevřeně, hlavním záměrem autorky bylo vytvořit komplexní komparativní analýzu vybraných českých překladů románu *The Great Gatsby* Francise Scotta Fitzgeralda a na základě této analýzy zodpovědět obecnější otázky z oblasti teorie překladu. Úvodní, úzce související kapitoly nazvané „Překlad a překladatelský proces“ a „Individuální a společenské aspekty interpretace“ lze směle označit za jakousi poctu Jiřímu Levému, Janu Mukařovskému a celkově Pražské škole. Autorka poukazuje na skutečnost, že moderní směry, jako například poststrukturalismus či dekonstrukce, se v oblasti teorie překladu částečně vrací ke konceptům, o kterých se „v českém prostředí [...] diskutovalo mnohem dříve, než uvedená hnutí vznikla“ (29). Z toho důvodu také autorka často upřednostňuje terminologii vyvinutou v tomto prostředí před novějšími pojmy: Dává tak například přednost Levého pojmu *překladovost* před pojmy jako *neviditelnost* překladu, *zcizující* či *zdomácňující* překlad apod. Zároveň autorka často upozorňuje na opakující se koncepty zastřešené různými pojmy v novodobých dějinách teorie překladu – v podkapitole 4.3 tak například poukazuje na přímé paralely mezi úvahami o jazykovém systému, formulovanými Andrewem Chestermanem (*Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*, 2016), a staršími studiemi Jana Mukařovského k tomuto tématu. Jistě lze souhlasit

s názorem Zehnalové, že česká (a obecně slovanská) tradice překladu vykazuje odlišnou vývojovou linii, proto se i strategie překladu podstatně liší od západní tradice, formované v uplynulých dekádách postkolonialisticky kritickými koncepty Lawrence Venutiho, Marie Tymoczkové a dalších. V návaznosti na studii Zuzany Jettmarové „Czech and Slovak Translation Theories: The Lesser-Known Tradition“ se proto autorka při své analýze rozhodla při komparaci vycházet spíše z kořenů Pražské školy, jejíž představitelé kladli již od počátků velký důraz na „kombinování funkční analýzy a teoretické reflexe“ (2008, 33) a na „spojování individuálního vnímatele a intersubjektivitu“ (41). Toto teoretické východisko zaměřující se nejen na samotný text, ale rovněž na jeho zakotvení ve společnosti, ovšem oproštěné od explicitní ideologizace literárního uvažování považují za smysluplné.

V úvodu do třetí kapitoly se autorka zaměřuje především na popis českého knižního trhu v rámci „světového systému překladu“ (viz J. Heilbron: „Structure and Dynamics of the World System of Translation“, 2010). I zde již v úvodu vyzdvihuje zásadní vliv konceptů Levého na vývoj moderních sociologicky orientovaných proudů v translatoologii, především pak na polysystémové teorie Itamara Even-Zohara a Gideonna Touryho (54). V této části a v samotné analýze překladů románu *The Great Gatsby* se Zehnalová opírá v první řadě o studii Johana Heilbrona a Gisèle Sapiro „Outline for a Sociology of Translation: Current Issues and Future Prospects“ (2007), kteří vymezují relevantní oblasti sociologicky zaměřené analýzy překladu. Všechny tři oblasti, tj. mezinárodní knižní trh, politická, ekonomická a kulturní dynamika literárního pole a struktura recepčního prostoru, jsou ve vět-

ší či menší míře při analýze zohledněny. Zehnalová se zaměřuje především na osu centrum–periferie a na vybraných příkladech demonstruje, jaký dopad má pozice české kultury jako „malé“ kultury na knižní trh a na typ překladatelských strategií. V přehledových tabulkách (63, 64) dokládá, že periferní pozice české kultury má za přímý následek importní charakter českého knižního trhu. Následně se zabývá dalším faktorem, který ovlivňuje jak výběr překladové literatury, tak překladatelské postupy, totiž procesem transformace českého knižního trhu od politizace ke komercializaci. Vychází přitom na základě vlastního výzkumu z předpokladu, že politizace v dobách komunistického režimu měla za následek především makrotylistické posuny, zatímco následná komercializace ústí v překladatelské strategie, které vedou k jinému druhu posunů spíše na mikrotylistické rovině. Předtím než tuto tezi ověřuje ve čtvrté kapitole v rozsáhlé analýze překladů románu *The Great Gatsby*, začleňuje autorka do třetí kapitoly předběžný rozbor dvou textů, kterými ilustruje překladatelské posuny v překladu z „velké“ kultury do „malé“. Za tímto účelem srovnává omezený vzorek (1 % celkového rozsahu výchozího textu) překladů románů Johna Grishama *Advokát chudých* (přel. Jan Jirák) a Philipa Rotha *Lidská skvrna* (přel. Jiří Hanuš). Kritéria hodnocení formuluje na ose přijatelnost–adekvátnost/přirozenost–nepřirozenost. Není bohužel zcela zřejmé, na co se vlastně analýza zaměřuje. Jsou srovnávány dva žánrově odlišné texty (oddychová versus umělecká literatura) od dvou různých překladatelů. Autorka tedy na základě srovnání dochází k nepřilíš překvapivému závěru, že Jirákův překlad Grishamova románu je pro čtenářskou veřejnost snadno srozumitelný, a tedy přijatelný na ose Touryho iniciální normy, zatímco Hanušův překlad je reprodukčně přesný a esteticky působivý (adekvátní). Poněkud banálně pak vyznívá souhrnné konstatování, že „zdrojem rozdílů mezi strategiemi v překladech byl zřejmě rozdíl v charakteru děl, jakož i individualita překladatelů (nemluvě o výběru vzorku“

(75). V podkapitole 3.2 jsou pak na překladech vybraných děl Bohumila Hrabala a jednoho románu Ivana Klímy demonstrována specifika překladu z „malé“ kultury do „velké“. Autorka analyzuje celkem pět textů, čtyři od Hrabala, jeden od Klímy v překladech Jamese Naughtona a Paula Wilsona. I zde se jedná o analýzu malého vzorku, která má pouze poukázat na základní tendence. Z analýzy zaměřující se na různé jazykové jevy autorka vyvozuje, že Naughton upřednostňuje strategii doslovnějšího překladu, zatímco Wilson překládá volněji, cílový text intenzivně přizpůsobuje cílovému čtenáři. „Wilsonovy strategie se v určitých ohledech podobají strategiím, které použil Jan Jirák, ale jsou mnohem razantnější“ (92). V návaznosti na toto konstatování ovšem působí jako protimluv zobecňující závěr formulovaný na následující stránce: „V této podkapitole jsme [...] demonstrovali, že společensky a kulturně podmíněné rozdíly mezi přístupy k překladu mohou být velké a že zásahy do textu, které se neobjevují v překladu do češtiny, se v angloamerické literatuře používají“ (94). Celkově jsou ale v rozbořech, byť se jedná o malý vzorek, na dobře vybraných příkladech demonstrovány směrodatné strategie jednotlivých překladatelů, které jsou zdůrazněny zpětnými doslovnými překlady.

Co se týká klíčové čtvrté kapitoly, lze již na tomto místě předeslat, že podrobné srovnání celkem čtyř překladů od různých překladatelů vychází spíše z hermeneuticky pojatého interpretačního postoje k textu, sociologické faktory jsou zohledňovány spíše jako přirozená součást této analýzy. V úvodu čtvrté kapitoly je představen výchozí text, a to jak z pohledu recepce, tak z hlediska naratologického rozboru. I zde se autorka drží klasické terminologie a v oblasti teorie narace upřednostňuje pojmy zařité v českojazyčném kontextu jako *spolehlivý vypravěč*, *nepolehlivý vypravěč* apod. namísto Gérardem Genettem zavedených pojmů jako *heterodiegetický vypravěč*, *homodiegetický vypravěč* atd. Celkově autorka vychází z premisy strukturalistické školy, že naprostým základem literární analýzy je zkoumat, jak formál-

ní struktury románu vytvářejí jeho estetické účinky (101). Z toho pak vyplývá rovněž základní východisko pro srovnávací analýzu literárních překladů. Z tohoto důvodu se Zehnalová zaměřuje intenzivněji pouze na některá pásma sémiotického modelu, který ve volné návaznosti na Levého, Antona Popoviče, Lubomíra Doležela a Miroslava Červenku pro účely analýzy navrhl (srov. 138, obr. 4.1). Stěžejními oblastmi analýzy jsou jednoznačně „text a překrývající se kontexty“, „autorský styl“ a v dílčích analýzách je poměrně intenzivně reflektována oblast „společenský, kulturní a časový kontext“. Zakotvení díla a cílových textů v „literárním hnutí/období“ je oproti tomu tematizováno okrajově, „kontext univerzálních lidských hodnot“ je rozebírán též fragmentárně v souvislosti s dílčími analýzami vybraných jazykových jevů. Toto rozložení těžišť ovšem odpovídá tomu, co autorka v úvodu předesílá.

Na podkapitoly, které shrnují česká knižní vydání románu a základní biografické informace o překladatelích, navazuje srovnávací analýza jednotlivých překladů. Autorka postupuje od rozdílů v posunech podmíněných odlišnou strukturou výchozího a cílového jazyka, přes rozdíly v posunech sémiotického rázu až po analýzu posunů na stylistické rovině. Hranice mezi těmito oblastmi analýzy jsou přitom poměrně prostupné. V podkapitole 4.3 nazvané „Jazykové rozdíly“ jsou shrnuty například strategie jednotlivých překladatelů při převodu slovních hříček, aliterace, polysémních slov, přezdívek a charakterizačních jmen. Velký důraz je v této podkapitole kladen na analýzu posunů na rovině expresivity, které by bylo jistě možné tematizovat rovněž v podkapitole o stylistických posunech. V sémiotické části rozboru autorka analyzuje jak vnitrotextové (podkap. 4.4.2), tak mimotextové kontexty (podkap. 4.4.3). V rámci vnitrotextových kontextů se zaměřuje intenzivně na jazykové prostředky, kterými je dosahováno charakteristiky postav, a zamýšlí se nad tím, jak tyto prostředky odkazují k mimotextovému kontextu. Analyzuje zde posuny způsobené explicitací a implicitací,

například při převodu narážek na literární díla, při překladu oslovení (tykání/vykání), pozdravů, nadávek apod. V krátké podkapitole 4.4.3, která by se dle názvu měla soustředit na propojenost vnitro- a mimotextových kontextů, je na základě překladu závěrečné pasáže románu rozebírána spíše koherence zvolených překladatelských strategií v kontextu celkového narativu. Sémiotický rozbor je zakončen shrnutím recepce překladů románu *The Great Gatsby* v české kultuře mezi lety 1920 a 1960, které není značeno jako samostatná podkapitola. Je otázkou, zda by nebylo vhodnější tuto podkapitulu začlenit na konec monografie, před kap. 4.7 o recepci *Velkého Gatsbyho* současnou českou čtenářskou obcí. Některé z jevů ve stylistické části rozboru již byly popsány v analýze jazykových a sémiotických posunů (např. jazykové uchopení charakteristiky postav). Autorka zde postupuje jednak podle typu jevu (parallelismus, deviace, metafora, personifikace), jednak podle sémantických oblastí (alkohol, motiv vznášení se, popis postav). Velká pozornost je věnována překladům pasáží s leitmotivem barev (především bílé). Otázkou je, zda tyto dílčí analýzy nepatří spíše do oblasti sémiotického rozboru.

Kapitola 4.6 představuje syntézu předchozích dílčích analýz podle kategorií definovaných Jettmarovou (2008). Jedná se o pokus vystihnout základní tendence ve výběru strategií, osobně ovšem považuji za přínosnější detailní dílčí analýzy zdůrazňující konkrétní rozhodnutí jednotlivých překladatelů v daných kontextech.

Závěrečná kapitola 4.7, shrnující současnou čtenářskou recepci *Velkého Gatsbyho*, je z větší části intuitivně rozdělena do skupin podle poměrně různorodých kritérií. Základní osou je rozčlenění na pozitivní a negativní hodnocení, přičemž autorka dále specifikuje, co konkrétně přispívky na internetových stránkách pozitivně/negativně hodnotily. Vzhledem k tomu, že se nejedná o kvantitativní, ale výhradně kvalitativní vyhodnocení, jsou poznatky vyplývající z této poslední kapitoly jen orientační, přesto ale přínosné.

Publikace je dle mého názoru přínosná ve dvou směrech: Na teoretické rovině se pokouší o propojení moderních postkoloniálních konceptů se staršími teoretickými modely v oblasti translatologie. Z argumentace přitom implicitně vyplývá, že se autorka k některým moderním teoriím staví kriticky, což je jistě legitimní. Polemizovat by bylo možné s tím, že často klade rovnítko mezi modely, které sice vykazují zřejmé paralely, nejsou ovšem zcela identické. Na rovině analýzy překladu považují za přínosný pokus o aplikaci různých rovin vlastního sémiotického modelu na popis konkrétních překladatelských řešení. V jednotlivých dílčích analýzách ovšem převažuje klasický textově-
-imanentní přístup.

MARIE KRAPPMANN
Univerzita Palackého v Olomouci
Česká republika